

Secció oberta

La crònica televisiva institucional i política.
Jordi Pujol i TVE de Catalunya. Estudi de cas

per Miquel Peralta Mas
professor de la Universitat Ramon Llull

La crònica televisiva institucional i política.

Jordi Pujol i TVE a Catalunya. Estudi de cas¹

Una relació contradictòria, però intensa i permanent. En aquest context cal encabir iniciatives tan allunyades en el temps com la creació —gairebé en la clandestinitat— del grup de la Gran Enciclopèdia Catalana, el naixement de la Corporació de Ràdio i Televisió, del canal tot notícies 3/24 just setmanes abans de convocar eleccions el 2003 o la de constituir una fundació que porta el seu nom, ja com a expresident de la Generalitat.

En paral·lel a aquesta intensa presència informativa, Jordi Pujol promogué també una forta presència publicitària de l'acció dels seus governs. Foren nombroses les campanyes propagandístiques, emparades sota el paraigua institucional i de govern. Unes campanyes —«Catalunya endavant», «Som 6 milions», «Cataluña, tierra de acogida»...— fortament criticades per tots els grups polítics de l'oposició, entre altres raons perquè se'n desconegué sempre el seu cost real.

La investigació de l'organització informativa

La metodologia utilitzada en aquesta tesi ha estat bàsicament la pròpia d'una investigació qualitativa. El treball és deutor de la teoria anglosaxona de l'anomenat *newsmaking*, basada en la investigació de l'organització informativa, els processos de producció de les notícies i la cultura professional dels periodistes. Per fer-ho hem emprat tres de les tècniques bàsiques dels estudis qualitius sobre la comunicació de masses: l'observació participant, les entrevistes personals i l'anàlisi de continguts.

La hipòtesi principal de la tesi és que la singularitat i la quiditat de Jordi Pujol respecte als mitjans de comunicació acaben condicionant les cròniques institucionals i polítiques que fan els enviats especials als viatges oficials del llavors president català. Fins al punt d'esdevenir un subgènere propi, dins de l'àmbit de la informació diària d'un teletinformatiu.

Viatges mediàtics

Jordi Pujol fou un polític i un governant molt viatger. Per Catalunya, per Espanya i també a l'estranger. La seva activitat viatgera fou una de

1. *La crònica televisiva institucional i política. Jordi Pujol i TVE a Catalunya: estudi de cas* (2004), Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona, Departament de Comunicació Audiovisual i Publicitat, tesi doctoral. La investigació porta un subtítol prou explícit: *Anàlisi del procés productiu de les cròniques televisives institucionals i polítiques en el seguiment periodístic dels viatges oficials del president de la Generalitat, Jordi Pujol i Soley, fora de Catalunya: El cas de les notícies del programa informatiu diari L'Informatiu, de TVE a Catalunya.*

les accions de govern que més prestigi i rèdit polític li van donar entre l'opinió pública catalana i espanyola. La majoria d'aquests viatges van estar ben valorats per la ciutadania, que va entendre el missatge que el governant volia transmetre: malgrat no tenir competències en l'àmbit de les relacions internacionals, el Govern de la Generalitat de Catalunya i el seu president tenen el dret i el deure de fomentar la promoció política, econòmica i cultural de Catalunya a l'estranger.

En aquesta bona impressió hi ha el fet que el Govern afavorí —sempre que li interessà, això sí— que un grup de periodistes acompanyessin Jordi Pujol i la seva comitiva. Aquests periodistes foren sovint els mateixos que seguien informativament les activitats del president a Barcelona i que llavors, convertits en enviats especials, informaven dels periples de Jordi Pujol a l'estranger. La majoria d'aquestes notícies adoptaren el format de crònica televisiva institucional i política, entenen com a tal aquelles notícies que informen de les activitats que ha fet un president de govern i/o un cap d'estat en el territori —pel territori— on governa, o a l'estranger. Es tracta sobretot de notícies lligades a unes activitats concretes d'un governant en actiu quan es troba de viatge —entrevistes amb dirigents polítics del país visitat, conferències informatives, reunions amb empresaris, visites a entitats i institucions, actes institucionals de caràcter simbòlic...

L'augment en els teletinformatius d'aquestes cròniques polítiques i institucionals ha estat un procés paral·lel a l'increment de l'activitat viatgera dels governants i a una progressiva versatilitat i adaptabilitat que permeten les noves tecnologies: l'edició digital i la convergència multimèdia. En la mesura que és més factible emetre i publicar notícies lluny dels centres emissors, augmenten exponencialment les possibilitats que els periodistes s'hi desplacin i informin des d'allí. No és una característica només de les informacions de caire polític, és també molt habitual, per exemple, en les notícies i les retransmissions esportives internacionals. És, d'altra banda, un procés imparabile que ha transformat la notícia a la categoria d'esdeveniment immediat. En aquest sentit l'estudi també intenta posar una mica d'ordre en els conceptes i la terminologia que envolta la notícia diària en els teletinformatius. Tota aquesta revolució tecnològica permet noves maneres d'expressar-se de les notícies, que els professionals utilitzen gairebé sense adonar-se'n. Actualment els sistemes informàtics i d'edició que utilitzen les diverses televisions en els seus noticiaris són molt semblants entre si, però cada mitjà té una nomenclatura diferent per a les mateixes formes de la notícia. Aquesta situació ve donada segurament perquè no existeix un cos teòric i acadèmic globalment acceptat entre els professionals ni tampoc des de l'àmbit universitari.

Una biografia particular

La present biografia de Jordi Pujol i Soley ha tingut l'ambició i la voluntat de ser exhaustiva i universal, si bé ha estat elaborada en funció dels objectius globals de la tesi i consegüentment té molt en compte l'anàlisi i el descobriment de les rutines de treball dels periodistes.

Jordi Pujol s'ha definit alguna vegada com a patriota català, però tot i sent una qualificació força aproximada, no n'hi ha prou per entendre'l del tot. La tesi aprofundeix en les peculiaritats de l'home i el polític. Més enllà de la seva ideologia, hom descobreix alguns trets significatius:

— Una volguda identificació del personatge amb el país que presideix, a l'estil d'alguns presidents europeus contemporanis. Segurament influenciada per les seves profundes arrels catòliques, hi ha un punt de messianisme polític en tota la seva trajectòria pública, com si Jordi Pujol estigués predestinat a ser president de la Generalitat, o almenys —segons el seu ideari nacionalista— a servir Catalunya. Altra cosa és el que cadascú pugui pensar si ha reeixit o no en la seva feina.

— Una ambigüitat calculada. Jordi Pujol ha estat definit com un home polièdric. Va destacar per un notable pragmatisme en l'acció política diària, segons la conjuntura política a curt i mitjà termini i sempre amb l'argument de «la defensa dels interessos de Catalunya». Aquest mateix pragmatisme va portar Jordi Pujol a defensar, quan li convingué, l'activisme militant de carrer i una notable capacitat de mobilització ciutadana. Cal recordar en aquest sentit les mobilitzacions a favor de la seva persona en el cas de Banca Catalana (1984) o més endavant amb la campanya «Freedom for Catalonia», coincidint amb els Jocs Olímpics de Barcelona el 1992. Sovint en aquestes mobilitzacions hi intervingueren directament o indirectament alguns membres de la seva família. La tesi també analitza la mateixa ambigüitat calculada respecte d'una hipotètica independència política de Catalunya, a partir d'una recerca hemerogràfica des del 1990 fins al 2001. Si bé no la nega d'una forma explícita, Jordi Pujol tampoc no defensà la independència de Catalunya respecte de l'Estat espanyol. Sí que es mostrà sempre partidari del dret a l'autodeterminació.

— La simbologia nacionalista. Pel líder nacionalista, determinats símbols i gestos polítics foren molt importants, fins i tot més importants que els mateixos acords polítics. Aquests símbols, gestos i a vegades metàfores discursives van ajudar que part de l'opinió pública catalana entengués alguns dels seus missatges. Especialment quan el Govern espanyol prengué decisions que foren contràries a l'autonomia catalana —cas de la LOHAPA, el CAT a les matrícules dels turismes o el retorn dels papers de Salamanca, conflicte resolt el gener de 2006, sota la presidència espanyola de José Luis Rodríguez Zapatero i catalana de Pasqual Maragall.

Jordi Pujol també s'esforçà a explicar el seu suport a mesures concretes del Govern espanyol, encara que aquestes fossin impopulars; com quan hom decidí de regular l'economia espanyola per poder adoptar l'euro com a moneda pròpia.

— El liderat indiscutible al partit i al Govern, fins al punt de controlar la seva successió política. CDC també patí crisis internes—amb Miquel Roca com a contrincant—, però el poder del president fou inqüestionable.

— Jordi Pujol va gaudir, més per la seva pròpia quiditat que pel mateix càrrec de president de la Generalitat, d'una interessant projecció política internacional, especialment en l'àmbit de la Unió Europea. Pel polític català, els viatges oficials fora de Catalunya formen part intrínseca de la seva forma de governar el país i liderar el partit.

— Una ferma voluntat, demostrada durant tots els anys d'activitat política, d'intervenir a favor de la governabilitat de l'Estat. Aquest suport ha estat decisiu en aquelles qüestions d'estat, com les relacionades amb la Unió Europea o l'enfortiment de la democràcia espanyola. Aquesta decidida aposta per la governabilitat, però, també va tenir les seves giragonses, segons s'acostaven les diverses convocatòries d'eleccions legislatives catalanes. Malgrat aquests esforços, encara avui no s'ha aconseguit resoldre institucionalment l'encaix definitiu de Catalunya dins de l'Estat espanyol. La permanent identificació del personatge amb Catalunya —i no la d'una expressió unitària de tots els partits polítics catalans, posem per cas— tampoc no va ajudar a una millor comprensió de la resta de l'Estat cap a les institucions catalanes.

— Presència en el territori. Si el protagonisme en els mitjans de comunicació fou inqüestionable, també ho fou una forta i permanent presència arreu del territori. Intel·lectuals i polítics com Ignasi Riera, tan lluny ideològicament de Pujol, pensen que els innumbrables viatges —especialment els caps de setmana— que va fer arreu de Catalunya l'avalaren en la seva acció de govern.

— El domini de l'escena política i els intents de dosificar-la des d'un punt de vista informatiu. És el cas d'alguna de les entrevistes secretes que va tenir al palau de la Moncloa amb els respectius presidents del Govern espanyol. O quan va flirtejar durant mesos amb els mitjans de comunicació sobre un hipotètic avançament de les darreres eleccions al Parlament de Catalunya, que finalment es van celebrar quan tocaven, el 15 d'octubre de 1999.

— Home poliglota; orador particular. Jordi Pujol fou un governant singular. Hi ajudaren una personalitat molt forta, d'ideologia senzilla i clara —nacionalista català, europeïsta convençut, pragmàtic en l'acció de govern...—, poc amant de gaire estilismes i amb una oratòria que s'adequava als diferents entorns. Tant era una conferència al Col·legi de Met-

ges, un míting, un discurs institucional en un parlament d'un país estranger, la inauguració d'una depuradora d'aigües residuals o una conferència al Club Siglo XXI de Madrid. És dels pocs polítics que dominen amb facilitat, i com a mínim, l'alemany, l'anglès, el francès i l'italià, a més del català i castellà. Aquesta facilitat per als idiomes, juntament amb una precoç vocació europeïsta, li va obrir més d'una i dues portes en el marc de la política internacional. No fou casualitat que un dels països més visitats fos Alemanya. Perquè és la primera potència europea i manté unes estretes relacions econòmiques amb Catalunya —Seat, Bayer... Perquè és també un estat estructurat a partir d'un sistema polític força descentralitzat, però també perquè a alemanya Jordi Pujol s'hi sentí culturalment còmode, conseqüència dels seus estudis a l'escola alemanya de Barcelona. Els interlocutors alemanys li valoraren sempre el coneixement exhaustiu que té del país, la seva llengua i la seva cultura.

Conclusions

Les conclusions de la tesi són prou àmplies i comprenen dos grans àmbits d'investigació: Jordi Pujol, el personatge i el polític i el procés de construcció de les notícies diàries a la televisió.

Pel que fa al primer gran àmbit, les conclusions evidencien que Jordi Pujol fou un dels polítics catalans que més clar va tenir l'important paper que entre l'opinió pública tenen els teleinformatius, i en general tots els mitjans de comunicació.

I que aquesta consciència la va «utilitzar» al seu favor. D'aquesta manera algunes cròniques periodístiques sobre els seus viatges es veien «alterades» per determinats comportaments i estratègies del polític català, de qui hom podia preguntar-se si d'una manera o d'una altra no havia acabat dictant-ne el guió. No pas perquè els periodistes no poguessin exercir en llibertat la seva professió —fet intolerable i denunciabile!— sinó perquè el polític i el personatge intervenien en el procés d'elaboració de les notícies. Tot això queda palès a través de diverses aplicacions pràctiques, en viatges a Madrid, París, Tòquio, Davos, Nova Delhi, Roma...

Per exemple, Jordi Pujol aprofitava sovint els viatges a l'estranger per contestar a preguntes sobre polèmiques polítiques de les quals es negava a dir res des de Catalunya; també improvisava des de l'estranger conferències de premsa només perquè els periodistes de televisions i ràdios tinguessin «material» per poder fer les seves primeres cròniques; o quan s'inaugurà amb tota pompa la primera «ambaixada» cultural de Catalunya a l'estranger a París...

Tota l'acció política de Jordi Pujol parteix d'una premissa clara: cal explicar allò que fa el president de la Generalitat i el seu govern. Aquesta intencionalitat de «donar a conèixer» forma part intrínseca de la manera de governar pujoliana. I per això foren importants i imprescindibles —encara ho són des de l'actual perspectiva d'expresident— els periodistes i els mitjans de comunicació. Però, això sí, només quan li convingué. Tota l'estratègia i les facilitats mediàtiques desapareixeran quan poden perjudicar els «seus» interessos. Això passà quan, com a conseqüència de les eleccions catalanes de novembre del 1999 i les generals del març del 2000, CiU quedà presonera dels vots del Partit Popular al Parlament. A partir de llavors les trobades a la Moncloa entre Aznar i Pujol, que en l'anterior legislatura al polític català tant li agradà d'escenificar, passaren a ser, simplement i injustificadament, secretes. Fins que a alguns dels dos polítics els interessà desvetllar-les.

Una altra conclusió desvetlla que al llarg de tots els anys com a president, ni polítics, ni diputats, ni preguntes parlamentàries o acords del parlament varen aconseguir esbrinar del cert el cost d'aquests viatges, ni de les campanyes institucionals i de propaganda. Una resposta parlamentària, al *Butlletí* número 303 del mateix Parlament, ho palesa.

En definitiva, aquesta tesi doctoral permet descobrir un Jordi Pujol que, contràriament al que el mateix polític deia sovint, sí que estava preocupat per la seva imatge i pels seus missatges encara que emfatitzà més la vessant de governant, i no tant la personal. L'objectiu era simple, quan interessà —el detall és significatiu— hom va pretendre que tots els mitjans de comunicació possibles actuessin com a corretges de transmissió dels missatges polítics del president i de l'acció del Govern català.

El camí de la noticiabilitat

El segon gran àmbit d'actuació fou l'estudi del procés de construcció de la notícia. Les conclusions en aquest apartat també són diverses. Una primera és que els canvis en la tecnologia d'enregistrament i edició, tant de la imatge, del so i dels efectes especials i postproducció acaben repercutint en l'essència de la mateixa notícia televisiva. La converteixen en més immediata, més rica i creativa visualment i acústicament, i permeten acostar els professionals d'una manera ràpida i resolutive al lloc dels fets, siguin on siguin. La immediatesa s'ha convertit en un dels principals i emergents criteris de la noticiabilitat. Aquest concepte ha acabat repercutint també en les edicions electròniques dels diaris i els mateixos mitjans de comunicació digitals, que, per ser útils, han de renovar constantment les informacions.

Una segona gran conclusió té a veure amb el valor intrínsec de la informació. Sovint la rapidesa amb la qual es veuen obligats a treballar els

periodistes pot anar en detriment d'un major contrast de la informació. Però en l'actual estructura i llenguatge dels teletinformatius, aquesta possible mancança queda d'alguna manera compensada per una major i constant presència dels periodistes als llocs dels fets. Les connexions en directe i les cròniques enviades *in situ* prevalen, en la percepció de l'audiència, per damunt d'altres conceptes i rutines. D'aquesta manera el periodista que és al lloc de la notícia anirà trobant o acostant-se a la «veritat» a mesura que passa el temps, i les informacions sobre els esdeveniments es van contrastant o desmentint. El telespectador —i els crítics de televisió— ja no contempen un teletinformatiu sense connexions en directe i sense cròniques televisives des del lloc dels fets. Els conceptes d'immediatesa, de temporalitat i de territorialitat s'accentuen.

Una altra conclusió té a veure amb les noves tecnologies. Com passa en l'electrònica de consum, noves i més sofisticades màquines han multiplicat les possibilitats de donar diverses formes —formats— a les notícies. I això enriqueix el llenguatge visual i sonor i fa més atractius —encara que no necessàriament més ben informats— els programes televisius d'informació diària.

Les reticències dels telediariis

Durant el període estudiat no vàrem saber trobar cap crònica televisiva institucional i política emesa en les dues edicions —migdia i vespre— dels telediariis de La Primera de TVE, malgrat que els responsables dels Serveis Informatius de Torresaña foren informats convenientment i se'ls va oferir la possibilitat d'elaborar les respectives cròniques en llengua castellana. Malgrat aquest oferiment, no van acceptar cap crònica televisiva institucional i política sobre el llavors president de la Generalitat de Catalunya en visita oficial a un país estranger. Sí que emeteren alguna informació com a insert o declaració, imatges de recursos de la visita o com a conseqüència de la resposta de Jordi Pujol a algun assumpte i qüestió interna espanyola. Però no emeteren notícies amb els atributs propis d'una crònica televisiva —*off* o text informatiu, entrada de l'enviat especial...

Finalment creiem que la tesi avala —pel què revela— l'existència d'uns serveis informatius potents i competitius en català des del centre de TVE a Catalunya. Un patrimoni social, cultural i periodístic que caldria potenciar i no malbaratar.²

2. La tesi, convenientment adaptada, ha donat peu a la publicació del llibre *Teletinformatius*, de Trípodos, del mateix autor.